

De kerk bracht een scheiding tussen Boxtel en Liempde

De Sint-Janskapel

In het noordoostelijk gebied van Liempde, op de hoek 'Pastoor Dobbeleijnstraat-Kerkkackers' liggen onder de grond de restanten van de Sint-Janskapel. Op die plek wordt de oudst-bekende kerkgeschiedenis van Liempde, misschien zelfs de oorsprong van dit dorp door wetenschappers gelokaliseerd.(1)

Archeologisch rijksmonument

In 1969 is er archeologisch onderzoek naar de resten van deze kapel verricht maar zijn de fundamenten onvoldoende blootgelegd. (2) Het hedendaags verlangen om fundamenteeler onderzoek aldaar te mogen verrichten wordt geblokkeerd, omdat internationale afspraken verbieden onderzoek naar fundamenten te doen, die tot archeologisch rijksmonument zijn verklaard. Nederland heeft dit zogenaamde 'Verdrag van Malta' ook ondertekend. Het perceel, waarop tot 1827 de Liempdse kapel heeft bestaan, is ook een dergelijk rijksmonument. Het verlangen van vele Liempdenaren om in onze dagen grondig onderzoek naar hun kapel te doen is te begrijpen omdat zij op 28 april 2003 het 400-jarig feest van hun parochie gingen vieren. Zij zoeken naar hun 'roots'.

Verbonden met Sint-Oedenrode

De oudst-bekende gegevens wijzen uit dat Liempde zeker al in de 13-de eeuw zowel op maatschappelijk als op kerkelijk vlak verbonden was met Sint-Oedenrode.(3) Zo verwierf in 1231 de hertog van Brabant binnen dit graafschap Rode zowel de openbare rechtspraak, belastingen, het leenhof en de burch van Sint-Oedenrode als ook de kerk van Eerschot en de voogdij over kerkelijke bezittingen. Onder het pastoraat van de

rector, de officiële pastoor, van Eerschot vielen in die tijd ook de Liempdenaren. Toen in 1248 de Sint-Martinuskerk te Eerschot werd ingelijfd bij het dekenaat van het kapittel van Sint-Oedenrode, werd de deken van dit kapittel de juridische pastoor over de Liempdenaren. Dat hield in, dat hij wel de inkomsten uit dit pastoorsambt inde maar de feitelijke parochiewerkzaamheden overliet aan zijn levenslange vervanger, in het Latijn geheten: vicarius perpetuus.(4)

Liempde bij Boxtel

Hierin kwam verandering toen op Pinksteren 1391 de heerlijkheid Groot-Liempde door hertogin Johanna van Brabant aan Willem van Meerhem, de heer van Boxtel, in leen werd gegeven. Vanaf die dag waren Boxtel en Liempde met elkaar verbonden tot de 'Heerlijkheden van Boxtel'. Voor de tegenwoordige inwoners van de gemeente Boxtel toch een memorabele datum. Vanaf 1391 waren beide dorpen immers zowel op bestuurlijk als ook op kerkelijk gebied een eenheid geworden, omdat het in die dagen gebruikelijk was dat de pastoor van de hoofdparochie ook de eindverantwoordelijkheid over de kapellen in zijn parochie had. In plaats van de deken van Sint-Oedenrode werd de rector van Boxtel tot zielzorger over de Liempdenaren aangesteld. Zeer waarschijnlijk was toen Jacob van Boemel rector van de Boxtelse parochie, omdat hij in 1394 in die hoedanigheid wordt genoemd. Na hem werd Henricus van Meerhem tot zijn opvolger benoemd. Deze Henricus, waarschijnlijk familie van de Boxtelse heer, was tussen 1400 en 1418 de officiële pastoor van Boxtel en Liempde. Hij liet het werk echter over aan andere priesters, onder andere aan Henricus Custodis,

die officieel 'deservitores' (= tijdelijke waarnemers) maar in de Boxtelse protocollen 'papen van Boxtel' worden genoemd.

Johannes van Erp

Ondanks het feit dat het kapittel van Sint-Oedenrode de Liempdenaren als parochianen in 1391 waren kwijtgeraakt, en daarmee ook een goede bron van inkomsten, bleef er een goede band tussen de Rooise kapittelheren en de Boxtelse pastoor bestaan. Dat valt af te leiden uit wat over Johannes, zoon van Wilhelmus van Erp, bekend is. Hij was priester en van 1418 tot 1450 rector van de Boxtelse Sint-Petruskerk en van de Liempdse Sint-Janskapel.⁽⁵⁾ Het is opmerkelijk dat hij in diezelfde periode absent rector van het altaar van Sint-Joris en van Sint-Gertrudis in de kerk van Eerschot was; dat wil zeggen dat hij niet zelf de heilige missen op dat altaar opdroeg maar wel de inkomsten ervan opstreek. Bovendien trad hij eens op als getuige in een rechtzaak bij een conflict tussen het Roois kapittel en inwoners van Sint-Oedenrode. Ook zal hij wel dankbaar het legaat van Jan van Geffen in ontvangst hebben genomen. Van Geffen had in 1440 bij testament aan de Sint-Janskapel te Liempde een schenking gedaan, bestaande uit vier mud rogge en twee mud gerst die de rector van de genoemde kapel jaarlijks kreeg.⁽⁶⁾ Dit graan zal hij heel goed hebben kunnen gebruiken om er zijn gezin mede van te onderhouden. Hij had namelijk twee natuurlijke zonen, Jan en Willem. De laatste werd later ook priester. Vader Jan betaalde van 1441 tot 1446 jaarlijks twee rijngulden aan de aartsdiaken van Kempenland vanwege incontinentie van zijn huishoudster Margriet. Tenslotte moet worden gezegd dat hij tot de aanzienlijken binnen de Meierij behoorde, omdat hij tot zijn dood gezworen broeder van de Onze Lieve Vrouwe-broederschap te 's-Hertogenbosch was.

Boxtels kapittel vanaf 1492

De verstandhouding tussen de kerkelijke leiding van Boxtel en Liempde enerzijds en van het Roois kapittel anderzijds bleef dus uitstekend, nadat Liempde bij Boxtel was gekomen. Van een dergelijke collegiale houding was totaal geen sprake in 1603, toen de Liempdenaren verlangden een zelfstandige parochie te worden. De leiding van de Sint-Petruskerk te Boxtel was na Van Erp wel veranderd. In plaats van een pastoor was er in Boxtel een college van kanunniken gekomen. In het Bossche huis van Henricus van Ranst, de heer van Boxtel, was op 26 december 1492 ten overstaan van Johannes Amelricus van den Bosch, gezworen notaris uit Luik, de stichtingsakte van het Boxtels kapittel door Van Ranst getekend. Die stichting werd op 2 januari 1493 door de bisschop van Luik bekrachtigd". Het Boxtels kapittel werd dus niet in 1493 maar in 1492 gesticht. Deze wijziging in datering is gebaseerd op het gegeven, dat de officiële instanties van het bisdom Luik, waaronder ook Boxtel en Liempde vielen, elk nieuw jaar lieten beginnen op Eerste Kerstdag. De notarissen in de Meierij maakten ook gebruik van deze 'Kerststijl'. Daarom functioneerden vanaf Tweede Kerstdag 1492 in Boxtel, Liempde en Gemonde zeven kanunniken onder leiding van een deken. De eerste deken heette Henricus van Lotthum.

Rector van Liempde

Eén van deze kanunniken werd aangesteld tot rector over de Liempdse kapel. Deze benoeming gebeurde beurtelings door de Boxtelse heer en de deken van het kapittel. Voor deze 'eigen rector' moesten de parochianen van Liempde 'een tiend' betalen; dat wil zeggen één tiende deel van landopbrengst was voor hun geestelijk leider. Van zijn kant was deze rector verplicht enkele keren per week aldaar voor te gaan in de doordeweekse eucharistievieringen. Voor het bijwonen van kerkelijke plechtigheden op zon- en feestdagen moesten de Liempdenaren echter steeds naar de Box-

telse Sint-Petruskerk, die dankzij dit kanunnikencollege tot een collegiale kerk was verheven. Ook voor het ontvangen van andere sacramenten en voor uitvaartdiensten waren de Liempdse parochianen steeds op Boxtel aangewezen.

Verlangen naar eigen parochie

Op den duur verlangden de Liempdse katholieken naar een eigen parochie met een eigen pastoor. Zeker tegen het einde van de 16-de eeuw begonnen zij daarvoor te ijveren. Zo richtten op 31 juli 1597 twee Liempdse schepenen, Jordaen Peters Wolffs en Christiaan Eymberts, zich namens de dorpsgemeenschap tot de Bossche bisschop, Gijsbert Masius.⁽⁸⁾ In hun verzoekschrift vroegen zij de bisschop hun Sint-Janskapel tot een autonome parochiekerk te willen verheffen en een priester tot hun pastoor te willen benoemen. Omdat de Boxtelse kanunniken zich hiertegen fel verzetten door in het geheel niet op dit verzoek te reageren, werden na deze brief nog drie petitie's vanuit Liempde naar de Bossche bisschop gestuurd.

De argumenten

De Liempdenaren onderbouwden hun verzoek met vele argumenten. Allereerst speelden zij in op de geest van vernieuwing binnen de katholieke kerk, die dankzij het Concilie van Trente was ontstaan. Door middel van decreten over onder andere eerbied, tucht, degelijk godsdienstondericht en stichtelijke, regelmatige godsdienstoefeningen hadden de concilievaders er op gewezen, dat de godsvrucht onder de gelovigen weer aangewakkerd moest worden. Voor de Liempdse katholieken was het vaak moeilijk om aan hun godsdienstplicht te kunnen voldoen met alle consequenties van dien. Zo moesten zij wel een uur lopen om de Sint-Petruskerk te bereiken, zodat zij lang niet op alle zon- en feestdagen de kerkdiensten van Boxtel konden bijwonen; het kwam zelfs voor dat zij eucharistievie-

ringen moesten overslaan en dan ook de preken moesten missen. Dat gebeurde vooral in de wintertijd, wanneer door het hoge water van de Dommel de wegen onbegaanbaar waren geworden. Natuurlijk kon de geestelijkheid in dergelijke omstandigheden ook niet vanuit Boxtel naar hun dorp komen, zodat het was voorgekomen dat Liempdse parochianen waren overleden zonder het sacrament van het heilig Oliesel te hebben ontvangen. Bovendien kon bij heftige kou een lijk niet vanuit hun dorp naar Boxtel worden vervoerd.

De ellende van de oorlog

Deze petitie's werden geschreven, toen in ons land de Tachtigjarige Oorlog nog in alle hevigheid woedde. Deze oorlog was ook een godsdienstoorlog. Dat betekende dat vele katholieken overgingen tot het protestants geloof tot groot verdriet van de kerkelijke leiding binnen de Rooms-Katholieke kerk. Daarom benadrukten de Liempdse aanvragers bij de bisschop de noodzaak om onder hun dorpsgenoten het godsdienstondericht te bevorderen. Vooral het moeten ontberen van de heilige Mis en van de preek (sic !) vond men in Liempde heel erg, omdat daardoor de liefde en ijver voor de katholieke godsdienst onder de Liempdse bevolking verflauwden, 'die toch vooral in deze betreurenswaardige tijdsomstandigheden op alle manieren moeten worden aangewakkerd'. Bovendien waren vanwege deze oorlogsellende de wegen onveilig geworden, omdat er dagelijks strooptochten van rondzwervende soldaten te duchten waren. Zo was het Liempdenaren overkomen dat zij tijdens het vervoeren van doden naar Boxtel werden beroofd van hun paarden en wagens.

Een zelfstandig dorp

Andere argumenten van de Liempdenaren hadden betrekking op het aantal inwoners. Liempde telde in die dagen ongeveer 150 huisgezinnen ofwel ongeveer 650 commu-

nicanten, die overtuigd waren gezamenlijk een eigen parochie met pastoor te kunnen onderhouden. Tenslotte werd er in de verzoekschriften op gewezen dat Liempde een 'zelfstandig dorp' wilde worden en daarvoor ontbrak nog het gegeven van een eigen parochie met herder. De andere twee elementen om een zelfstandig dorp te kunnen zijn, waren in Liempde al aanwezig, namelijk een eigen schepenbank en een eigen financiële dorps huishouding. De brieven werden afgesloten met het dringend verzoek aan de Bossche bisschop om in te stemmen de Sint-Janskerk tot een zelfstandige parochiekerk te maken.

Doodzwijgen

Voordat bisschop Masius een beslissing wilde nemen, informeerde hij eerst bij de Boxtelse heer, Gerard van Home, én bij de kanunniken aldaar, hoe zij tegenover dit voorstel stonden. De heer van Boxtel reageerde positief op het verzoek maar de heren van het kapittel waren zo afkerig, dat zij door middel van doodzwijgen en voorwendsels de oprichting van de Liempdse parochie probeerden te vertragen, ja zelfs te voorkomen. Ondanks de boycot van de kanunniken werd **toch op 28 april 1603 de oprichtingsakte van de nieuwe parochie Liempde** door Masius ondertekend en bezegeld. De voordracht en de benoeming van de Liempdse pastoor hield de Bossche bisschop voortaan wel in eigen hand. Als eerste Liempdse pastoor trad Gerardus Reyneri Dobbeleijns aan, een kanunnik uit Sint-Oedenrode. Zijn Liempdse parochianen bouwden een pastorie voor hem en gaven hem jaarlijks een vergoeding van 200 gulden.⁽⁹⁾ Gezien de hardnekkige en jarenlange tegenwerking van de Boxtelse geestelijkheid ten aanzien van de oprichting van een zelfstandige Liempdse parochie zal zeker de eerste tijd de sfeer tussen de geestelijkheid van Boxtel en Liempde niet prettig zijn geweest.

De oudst-bekende kapelaan van de

Liempdse parochie is heer en meester Aelbrecht Brants, zoon van Dirck Sebert Brants en Erken, dochter van Goyaert Coolbaerts. (10) Aelbrecht was van Boxtelse afkomst. In een akte, gedateerd 18 september 1626, staat dat hij samen met zijn zussen, Willemken, Baetken en Anneke de erfenis van hun ouders deelde. Deze erfenis bestond onder andere uit een woonhuis, brouwerij, stal, koestal en percelen grond onder Breukelen langs de Molengraaf te Boxtel. Opmerkelijk dat ongeveer twintig jaren na zo'n diepgaand conflict tussen enerzijds de Bossche bisschop plus de Liempdenaren en anderzijds het Boxtels kanunnikencollege de Bossche bisschop een Boxtelaar benoemde in de parochie Liempde. Misschien was Brants wel voor Liempde benoemd om de vrede en de verzoening tussen geestelijkheid en parochianen van beide parochies te bevorderen.

Hans de Visser

NOTEN:

1. 'Oude kerkakker wordt gedenkplaats', in: Brabants Centrum 28 februari 2002, pag 25. Beelen G.A., Liempdse contreien in naam door de eeuwen heen (Liempde 2002) 287 t/m 291.
2. Heesters W., Liempde, waar de tijd heeft stil gestaan (Waalre 1987) 76.
3. Asseldonk M.M.P. van, De Meierij van 's-Hertogenbosch (Oosterhout 2002) 384 - 393.
4. Bijsterveld A.J.A., Laverend tussen Kerk en wereld (Amsterdam 1993) 46 - 57.
5. Bichelaer, Alphons van den, Het notariaat in Stad en Meierij van 's-Hertogenbosch (Amsterdam 1998) bijlage 1.
6. Schutjes L.H.Chr., Geschiedenis van het bisdom 's Hertogenbosch IV (St. Michiels-Gestel 1873) 694.
7. Bichelaer, Alphons van den, Het notariaat in Stad en Meierij van 's-Hertogenbosch (Amsterdam 1998) 126; 227 - 247.
8. Hens H., 'De oprichting der Parochie

Liempde in het jaar 1603', in: Bossche Bijdragen XXII, 154 - 177.

9.Schutjes L. H.Chr., Geschiedenis van het bisdom 's Hertogenbosch IV (St Michiels-Gestel 1873) 693 - 698.

10.Algemeen protocol, RANB 's-Hertogenbosch, RA Boxtel, inv. nr. 86, folio 36 rt/m 40 r

De Sint-Janskapel in Liempde, naar een tekening van Hendrik Verhees (1787)